

ANASTAS KONDO

BIBLIOTEKA

85H-32

K 87

**KUR MBARON
DHE KUR
VDES BURRI**

8SH-32

K 87

Anastas
Kondo

KUR
MBARON
DHE
KUR
VDES
BURRI

SHKURTËJA E MËDHE
SHKURTËJA E MËDHE
408 SH

Tregime
novela
dhe
përshkrime

SHTËPIA BOTUESE
«NAIM FRASHËRI»

Kur mbaron dhe kur vdes burri

1

Bon Duka i parë dhe Bon Duka i dytë qe në fshatarë. Boni i parë lalëzoti ka këngën e vet, që i mbeti dhe këndohet dhe sot e kësaj dite, qysh kur vrau mylazimin. Ai ka hyrë në pllakën e gurtë të kujtesës së popullit, në folklor, dhe mbeti i pavdekshëm. Ju mbase e njihni këngën e tij, ndoshta e keni dëgjuar diku. Po mbase dhe s'dini gjë fare për të a, kushedi, dhe në keni pasur rast ndonjëherë ta dëgjoni, e keni harruar. Për ata që s'dinë erësëgjeri për të dhe për ata që nuk e mbajnë mend, unë po e kujtoj. Kënga thotë:

*Të shtunë, shtatë sahati,
Në bregdet u bë fesati,
U vra Mylazim Berati,
Meshollë e mustaqegjati,
E theri Bon Duk xhelati!*

Bon Duka i parë nuk ishte dukë, as i mirë e as i keq, qe fshatar i lirë, që s'duronte dot tak-sat as për vete e as për fshatin. Ndaj e vrau oficerin osman. Jo se kishte hall se mos i merrte ofiqet. Ofiqi i vetëm i tij ishte të qe njeri i lirë. Nuk ishte, pra, as xhelat e as kasap. U bë detar, si mori aratinë pas vrasjes që kreu. Kur u bë me djalë, domethënë kur lindi babai i Bon Dukës së dytë, kaloi e jetoj në stere. U kthye në origjinë nga halli e jo nga malli. Deti është për beqarët e toka për familjarët. Ishte viti që dhe Turqia s'ishte më Turqi tamam dhe s'kishte si merrte hak më. Plaku i Vlorës kish shpallur më-vetësinë e Shqipërisë.

Burri plak i kthyer në stere filloi të shtypte fort ulla në letërvë e nxirrte vaj flori të verdhë dhe, kur i dilte hesapi e fali në derë, pinte dhe një kartuç verë me koce Dukati.

Nga i kish mbetur ky emër i fismë, as ai dhe as Bon Duka i parë nuk dinin gjë. Të parin nuk e kam njohtur, se s'kisha lërë edhe kur ie-tonte ai. Të dytin Bon e kisha mik për kokë dhe sa për emrin, niëherë, kur e pata cingrisur, më tha, si ata fëmiët e zënë në fai, se «emër si gjithë bota. Ja, dhe deles i thonë beikë, por s'është nga soj beilerësh. Edhe mua më thërrasin Dukë, por siam fis e as gjak kontësh. Kështu është puna me emrin. Vetë nuk e zgjedhim dhe

vetë nuk e heqim dot. Ta dhanë, mbaje! E ke peshqesh për tërë jetën. Halli është që ta mbash me nder. Lalëzoti e mbajti hak, pati fat. Kurse unë sa të më punojë këmba e dora, kam kohë të turpërohem, sado plak qofsha!»

Dhe ja, para një jave, mora telegramin që Bon Duka i riu vdiq. Bon Duka i riu jetoi shumë. Dhe jam i bindur që nuk iku me merakun në shpirt se qysh u nda nga kjo botë, i nderuar apo i harruar, sesa për i turpëruar, jo e jo!

E kisha mik. Më besoni, në nuk paçi provuar, që miqësitë nuk lidhen gjithnjë vetëm me moshatarët a vërsnikët e tu. Ne kishim lerë gati gjysmë shekulli larg njëri-tjetrit e, megjithatë, e pata mik për ditë gëzimi e hidhërimi dhe përgjërohesh me miqësinë e tij, si unë e mosnjeri. Kur u njohëm bashkë, njëzet vjet të shkuar, ai s'kishte ç'të përfitonte nga unë, qeshë djalë i ri e pa vënë brisk në faqe. Kurse unë po! Përfitova pa hesap. Duke pasur mik atë, pata mik jetën dhe detin. Pasuri që s'ka kalem ta shkruajë.

U nisa atë çast nga Kapinova e Beratit. S'mund të rrija gjatë në vela. Ngjithnim e zbritnim çdo ditë, pa dirë e pa ngrysur dita, malin e lartë të Tomorit. Qoftë i bekuar ai mal, që ka hije e uië të ftohtë si Tomori! Lodheshja çdo ditë aq shumë, sa kur mbaruam ekspeditën e stratigrafisë së gëlqerorëve të tij, mbas dy muajsh. kisha humbur pesëmbëdhjetë kile peshë. Kjo është e vërteta e pacme, nuk shtoj gjë nga xhepi. Në malet tona vështirësitë e ekspeditave gjeologjike i kam matur gjithnjë me kilogramë peshë të gjallë të ulur. Mbas Çikës e Korabit

Tomori është më i rëndi. Por edhe më i bukuri në shokë, jo se i këndoi Naimi i dhembshur e Çajupi i mençur, por se e kam provuar vetë mikpritjen e tij.

Pra, u mora lejë shpejt shokëve, kolegëve pedagogë të fakultetit, u ndava me studentët, u gatita rrët e fët dhe u nisa për në Bregdet, që të ngushëlloja për vdekjen e hidhur të mikut tim.

Në varrim isha i bindur që s'arrija dot, dhe vërtet nuk arrita. E kishin kallur një ditë më parë. Më pritën djemtë dhe nipat e tij. Një tabor me meshkuj.

Miku im i vdekur prehej në Shën Spiridhon me të vdekurit, unë rrija me filxhanin e kafesë në dorë në dhomën e zjarrit të Bon Dukës. Ishim vetëm burra, gratë e qanin me ligje në dhomën matanë. Nëpër derën e hapur në të dy kanatet shihja një pjesë të grave që qanin. Qenë të veshura gjithë në të zeza dhe dhoma matanë ngjante me një manastir kallogresh. Një palë sy gruaje më shihnin herë pas here me habi. Ç'doja vallë unë këtu? Herë-herë njërin sy ia mbulonte shamia e zezë e kokës dhe tjetri më ndiqte si një elektrik dore.

Shumica e burrave qemë ulur në porshqefalle, jastëkë të mbushur me rrecka, të fortë shumë, që shëmbëllenin me sedile kamionësh. Bëheshim dy rrathë burrash. Ne, të ulurit në jastëkët e mbushur me rrecka dhe rrethi tjetër, pas nesh, ulur rehat në karrige.

Unë e kisha vështirë të rrija gjatë ulur sheshazi, por nderi im e kërkonte të hiqesha sikur gjë më të bukur sesa të rrije këmbëkryq nuk kisha provuar. Ishim si një amfiteatër i vo-

gël, në zemër të të cilit nuk luhej asgjë nga teatri antik, përveç cigareve, shumë të dredhura me dorë e më shumë të nxjerra nga paketa, filxhanëve të kafeve dhe gotave të rakisë. Cigaret ngjanin si cironka të vogla, kurse kutitë metalike të duhanit si kuti sardelesh. Mbase më dukeshin mua kështu, ngaqë më pëlqente të rikujtoja kësisoj të zotin e konakut, Bon Dukën, që kish pasë qenë detar.

Televizori qëndronte i heshtur, vuv, mbi tryezën me syprinë xhami në qoshe të dhomës. Ai dukej i turpshëm, si gratë myslimane të hershme, mbase dhe se ishte i mbuluar e futur në këllëf cohe të zi, si në ferexhe. Zjarrin në buhari e ushqente me dru djali i madh i shtëpisë. Digjeshin kucura ulliri dhe të ngjante vetja si në natën e buzmit. Gjethet e ullirit herë pas here hidheshin përpjetë si fishekzjarre të vecërr, gati si gështenja të papjekura e të paplasura, që shpërthejnë me zhurmë. Ishte një maji i vitit 1978 dhe zjarri mbahej ndezur jo se qe moti i ftohtë, megjithëse dhe vapë nuk bënte, por ngaqë muret e gurtë njëmetroshe të trashë të kullës së Dukës, nuk e linin të hynte akoma erën e ngrohtë të majit. Por vërtet kishte ardhur maji, muaji i mbarsjeve të koshereve të mjaltit, sepse jashtë kundërmonte aromë lulesh portokalli e sherebeli, që herë pas here, tek hapeshin dritaret (për të ajrosur duhmën e duhanit të burrave), ndihej edhe në odat e konakut të Bon Dukës.

Më ka qëlluar shpesh të marr pjesë në ngushëllime. Jam djalë i vetëm në fisin tonë dhe mua më bie gjithnjë të bëj zakonin. Por atë ditë

maji nuk ishte puna thjesht për të larë një borxh të përcjelljes së të vdekurve në përgjithësi, por për t'i bërë nderet e fundit një miku të dhembshur që kisha. Mik e deli mik.

Pranë meje, në krah të djathtë, kisha të ulur uratën. Ai kishte qenë prift i fshatit dhe tashti, pa mjekër, i rruar taze, dukej tjetër njeri. Emrin *uratë* e trashëgonte jo aq nga respekti, sesa ngaqë njërezit ishin mësuar një jetë të tërë ta thërrisnin kështu dhe tani e kishin vështirë të gjenin një nom tjetër, ashtu sikundër çdo zanatçi të vjetër, që, megjithëse ka kohë që ka lënë zanatin, vazhdojnë ta thërrasin usta.

Urata do të kish dashur të ligjëronte në varrimin e mikut tim, para lipsanës së Bon Dukës, por e kuptonte që nuk i takonte më ky nder atij. Për Bonin fjalën e duhur e kish mbajtur kryetari i këshillit të fshatit, që ishte ulur në krahun tjetër timin. Urata pinte mirë. Ai dinte të pinte me dinjitet. Ja dhe tani e surbte raketalin e rakisë gjithë lezet. Zakonisht, edhe në sebepe, jo më në një vaki si e sotmja, ai shtrohej qetë dhe pa bujë. Kur të tjerët shpesh mburreshin që kanë pirë një okë raki, ai turpërohej dhe, si më i humburi i fshatit, pohonte me «moplasti» që «një cërrë raki sa e kish vënë në gojë!» Në fakt, ashtu urtë e butë, si qengji i mirë që pi dy nëna, ai pinte dyfishin e rakisë që pinin të gjithë burrat që qenë këtu. Dhe, sa për raki fshati Bunovë dallohet mbi gjithë fshatrat e Bregut. Për çdo frymë nxierr gjysmë kuintal raki dhe, po të heqim gjysmën e fshatit, që janë gra e vajza, dhe cerekun tjetër, që janë fëmijë e nuk e vënë kurrë në gojë, gjithë ç'del nga dhri-

të e rrushit të Bunovës, e pinë burrat. Hiç më pak se dy kuintalë raki secili. Dhe, që të mos nisem për në Tiranë e të mbaj vrapin në Sarandë, le të vazhdoj me uratën. Gjithnjë, dhe kur kish qenë prift, ai pinte në klub të fshatit, pranë banakut, më këmbë. Nuk ulej në tryezë kurrë dhe pinte kësisoj një ose dy orë, e megjithatë dukej sikur thoshte: «Ja, sa të kthej një të bekuar, o të uruar, dhe ika,» dhe kthente një shishe raki! Pëlqente më shumë uzon. Por, meqë ajo ishte pjellë e Danajt, kishte frikë, sidomos tani që s'ishte më prift, por qe vetëm kaon e pellazg, se mos të tjerët e merrnin këtë dëshirë të tij si paragjykim e parapëlqim të shijeve e prodhimeve të «Metaksait». Shfajësohej e thoshte gjithnjë, kur gjente uzo në klub, se «e pi për aromë». Dhe aroma dihet që s'ka të bëjë as me fenë e as me politikën. Aroma ka të bëjë vetëm me nuhatjen e hundëve dhe avujt e stomakut, thoshin sevdallinjët e rakisë, në mbëshetje të uratës fjalëpakë.

Dhe ja, në këtë çast që unë mendoja për huqet e ish-priftit, erdhi gjithë zhurmë, jo si për vdekje, por për festë, barba Fotoja. Ishte qibar nga vëshët. ndaj fliste ngaherë me zë të lartë si gratë e Bunovës kur venë për shkarpa malit. Kujtonte barba, si gjithë ata që dëgjojnë ligisht, se dhe të gjithë të tjerët kishin kusurin e hallit të tij. Ai erdhi dhe, akoma pa u unjur, uroi: «Gëzuar nië majin, o djem!» U habita me të, shtanga fare. se cvsh në nië vdekje fshati ai uronte nië majin. Nuk u përgjigj njeri. Por ai s'priste përgjigje. Nuk dëgionte.

Kryetari i këshillit u zbyth më tej dhe i li-

i zoti, që i hahej muhabeti me ty. Ke sevda detin, zotrote, si ne.

— E kam vërtet qejf, — pohova unë. — Por s'më kish thënë ndonjëherë që kish përkrahur Revolucionin e Tetorit.

— Ama, mendje! — thirri plaku. — S'ishte çoban për të shkundur këmborë, Boni! Jo! E si të të thoshte për këtë! Se mos që i vetmi në këtë dynja me Leninin! Apo të kujtoje zotrote se ta thoshte këtë që t'i kërreje pensionin e luftës? Jo, mor bir, s'binte kollaj Boni në dërrasë të kalbur.

— Këtu s'ishte puna për dërrasë të kalbur, — kundërshtoi kryetari i këshillit, që m'u gjet krah kur s'më shkoi mendja. — Çështja është për një akt të veçantë të veprimtarisë së tij revolucionare.

— Mirë, mirë, — tha plaku, — Boni kishte gjithë jetën që luftonte. Vetë jeta për të që e gjitha luftë. Ishte nga ata levendër që thotë kënga: «Aherë kur ishte halli, i merrte plumbat zorkadh!» Ai që zorkadh mbi zorqej, që s'i dridhej as dora e as këmba. I kishte plagët të rënda! — Plaku vazhdoi vargëzimin: — Ai që trim, e jo kur ndahet malli e ha e pi Ali Avdalli, ç'i do llafet! Ai që shpirto, si uzoja greke. Ne jemi të detit, kurse ju jeni të steresë! — përfundoi plaku me një lloj nënçmimi, duke bërë me dorë nga të gjithë ne burrat që qemë rreth tij.

— E dëgjon? — më pëshpëriti urata. — E sheh! Të thashë apo s'të thashë! Përsëri lavdëron grekun!

— E dëgjoj, — thashë unë.

Por unë doja të dëgjoja për mikun tim, që